

SAJTÓANYAG

„Mohács 1526-2026 – Rekonstrukció és emlékezet”

A kutatási program: **Magyar Tudományos Akadémia Kiválósági Együttműködési Program**

A kutatási projekt címe: „Mohács 1526-2026 – Rekonstrukció és emlékezet”

A konzorcium tagjai:

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, vezető: Dr. Fodor Pál főigazgató

Pécsi Tudományegyetem, vezető: Dr. Pap Norbert egyetemi tanár

A támogatás összege: **120 millió Ft három évre**

Az I. Szulejmán szultán és Ibrahim nagyvezír irányítása alatt álló, mintegy 60-80 ezer fős oszmán sereg 1526. augusztus 29-én ért a mohácsi harcmezőre. A Jagelló-házból származó II. Lajos magyar és cseh király, valamint a Tomori Pál kalocsai érsek és Szapolyai György vezette keresztény (magyar, cseh, horvát, lengyel és más közép-európai nemzeteket felvonultató), 25-27 ezres hadsereg megütközött az oszmánokkal, és bár bátran helytállt, az egyenlőtlen harcban végül vereséget szenvedett. Az ütközet megpecsételte a középkori Magyar Királyság sorsát, és jelentősen átalakította Közép-Európa történetét. A király halála volt a csata legsúlyosabb következménye, ugyanis emiatt polgárháború alakult ki, ami súlyosan korlátozta az ország védelmi képességeit, az oszmán-ellenes harcok hatékony folytatását.

A kutatócsoport a király halálának körülményeivel és a csata összetett hadtörténeti, emlékeztörténeti és a Jagelló-kori állam erőforrásait érintő kérdésekkel foglalkozott a második kutatási évben. A program történeti és emlékeztörténeti alprogramjának részeként három kötet készült el, melyeket 2019 őszén mutatunk be a közönségnek.

Az *első kötet* Mohács előzményei közül az egyik legfontosabb kérdéssel, a Jagelló-kori magyar állam anyagi helyzetével foglalkozik. Az elmúlt századokban talán az erőforrások helytelen felhasználásáért vagy elherdálásáért érte a legtöbb vád a dinasztiaát. A korszak egyik legfontosabb forrását, a magyar királyság kincstartójának 1494–95. évi számadását régóta ismerik és idézik, de eddig általában félreértelmezték, mert nem voltak tisztában a jellegével és a rendeltetésével, ráadásul mindmáig nem volt tisztességes, jegyzetelt kiadása. Ezt a hiányt pótolta most Neumann Tibor *Registrum proventuum regni Hungariae. Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495)*. Budapest: MTA BTK, 2019. című forrásközlésével, amely az MTA BTK „Lendület” Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport (LP 2015–4/2015) és kutatócsoportunk közös kiadásában és támogatásával jelent meg.

A *második kötet* (B. Szabó János–Fodor Pál szerk., *Új korszak határán: Az európai államok hadügye és hadseregei a mohácsi csata korában*. Budapest: MTA BTK, 2019) a 16. század első harmadának európai hadügyét tekinti át azzal a céllal, hogy a mohácsi csatában megmérkőző államok potenciálját és esélyeit az eddigieknél sokkal világosabban megmutassa. A szakavatott szerzők a legfontosabb európai birodalmak és államok hadszervezeteit, hadseregeit és hadművészetét mutatják be abban a korban, amikor a szó szoros értelmében mindenkinek „váltania” kellett. A kötet tanulmányai nagyjából azonos szerkezetben tárgyalják az egyes államok hadügyét. Mindegyik a hadi képesség szempontjából legfontosabb mutatók: a terület, a népesség és az állami bevételek bemutatásával kezdi, hogy a korszak szereplői egymással könnyebben összemérhetőek legyenek, s hogy ebből Mohács Magyarországnak helyzete és esélyei is jobban kirajzolódjanak. Az írások különös erővel hívják fel a figyelmet a szokásos magyar önostorozás és lesajnálás méltánytalanságára. Az oszmánok minden mutatóban olyannyira felülmúlták nemcsak Magyarországot, hanem szinte valamennyi korabeli európai államot (talán csak Franciaországot nem), hogy az igazi kérdés nem az, miért győztek Mohácsnál, hanem az, hogy utána miért nem győzték le a Habsburgok hozzájuk képest szervezetlen, „tehetetlen” birodalmát?

A *harmadik kötet* (Fodor Pál–Varga Szabolcs szerk., *Több mint egy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben*. Budapest, 2019) a mohácsi csata utóéletét, a

magyar önismeretben és identitásban játszott szerepét tekinti át a csata másnapjától egészen napjainkig. A kötet 16 tanulmánya minden eddiginél alaposabban mutatja be, hogy miként formálta a történetírás, a régészet, az irodalom, az esztétörténet, a képzőművészet, a zene és a mohácsi helyi hagyományvilág a mohácsi csata képét és lett ennek folytán ez az ütközet a legfontosabb magyar emlékezeti hely, kiszorítva minden más lehetséges „vetélytársat” (például a várnai csatát vagy Szigetvár ostromát).

A kutatók 1889 óta keresik a mohácsi csata pontos helyszínét, a két fél táborainak helyét, az összeütközés centrumát és azt, hogy a Mohácson elesett több mint 20 ezer katonát hova temették.

A király halála is hosszabb ideje izgatja a kutatókat. A történeti források értelmezésével a kutatócsoporton belül II. Lajos király halálhelyének meghatározására korábban már B. Szabó János is kísérletet tett. Felvetette, hogy ez egy ún. „fok”-ban (foknak hívták azt a vágatot, amin keresztül a víz áradáskor ki tudott lépni a folyómederből, apadáskor pedig az ártéren rekedt víz vissza is folyhatott), a Csele-patak torkolatánál történt. A felvetés építő vitát váltott ki a kutatók között és pozitív hatása lett a kutatásra.

A pécsi történeti földrajzi kutatócsoport szakítva a korábban alkalmazott megközelítésekkel, írott források, régi térképek, távérzékelés, a természeti-földrajzi sajátosságok értelmezése, valamint a régészeti adattár és térinformatikai eszközök felhasználásával modellezte a térség korabeli környezeti viszonyait, és meghatározta a csata számos helyszínének, így a király halála helyének főbb jellemzőit is.

A Pap Norbert vezette kutatócsoport a vizsgálatok alapján arra jutott, hogy a király minden valószínűség szerint nem a Csele-patakban, hanem a Duna vízrendszerében lelta halálát. Az egyetlen szemtanú, a királyi kamarás beszámolója szerint az uralkodó 2-3 főnyi kíséretével a Duna felé menekült, és Mohácstól északra, Csele falu közelében, a folyó „kicsiny ágacskáján” átkelve szenvedett balesetet. A kutatók az uralkodó halála helyeként a folyó egy kis mellékágát azonosították, amelyet a helyiek Szakadék-Dunának hívtak. A „szakadék” a főágból kiszakadót, tehát mellékágat jelentett a régi magyar nyelvben. Ennek a vízfolyásnak a szélessége átlagosan 50 méter lehetett. A kutatók úgy vélik, hogy a keskeny folyóágnak a zátonyos, iszapos bal partján, a Mohácsi-szigetnél fulladhatott vízbe a király. Azt is megállapították, hogy a Csele torkolatánál nem voltak fokok. A fokok az ártér jelenségei, ilyenek pedig ebben a térségben a Mohácsi-szigeten voltak.

A Duna főága a 16. században a Mohácsi-sziget keleti oldalán folyt, ott zajlott a hajóforgalom is. Ezt Öreg Dunának hívták. A nyugati ág ezzel szemben csekély szélességű volt, az volt a mellékág, azaz „szakadék”. Az 1526-os csatából menekülők jelentős része ezen és a Mohácsi-szigeten átkelve az Alföld felé haladt, amerre Szapolyai seregét sejtették, vagy csak a biztonságba jutást remélték.

Az eredményeket írott források, régi térképek, a menekülőkre utaló régészeti leletek és térinformatikai modellezés alapozta meg. A kutatók valószínűsítik, hogy főként azért jutottak tévútra a 19. század végén kezdődő vizsgálatok, mert addigra a Duna korábbi főága mellékág lett, míg a korábbi mellékágból kifejlődött a ma is ismert mohácsi főág. Ekkorra már viszont a történeti hagyomány, a legendák által sugallt Csele-patakkal kapcsolatos elképzelés miatt fel sem merült, hogy az időközben a Csele torkolatánál mintegy 700 méteressé duzzadt folyam helyén egykor egy csekély szélességű mellékág, a Szakadék-Duna folyhatott.